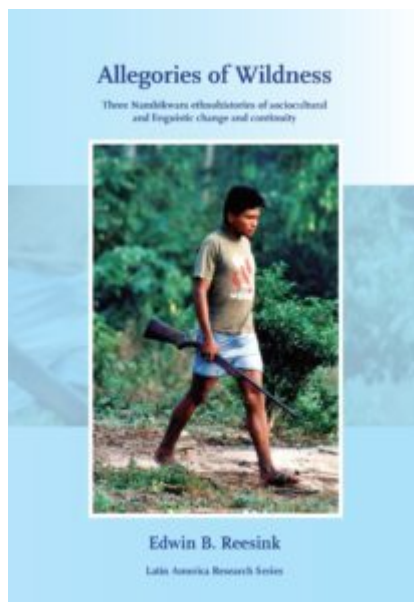

Edwin Reesink - Allegories of Wildness ~ The Name, Fame And Fate Of The Nambikwara ~ Three Nambikwara Ethnohistories Of Sociocultural And Linguistic Change And Continuity

Now

online:

<https://rozenbergquarterly.com/allegories-of-wildness>

A 'primitive wild people' that only Rondon could 'pacify', that was the reputation of wildness of these 'savages' around 1910. Not only that, Rondon also renamed them as the "Nambiquara" and hence, a few years later, this people acquired its first fame in Brazil with a new name. Actually, colonial expansion and war had been part of their history since the seventeenth century. The crossing of the enormous Nambikwara territories by the telegraph line constructed by Rondon's Mission produced, as far as known, the first real pacific contact. For those local groups most affected it proved as disastrous as all 'first contacts' without any preparation and substantial medical assistance. When Lévi-Strauss travelled through the region the so-called civilization had receded again. His research was very severely hampered by the historical consequences and by the fact the Indians still retained their political autonomy. Yet he has remarked they were the

most interesting people he met and regarded this journey as his initiation in anthropological fieldwork. *Tristes Tropiques* made this people famous to a very large public and fixed another particular image of the Nambikwara. And then, in the seventies and eighties of the last century, the final assault took place by their being “before the bulldozer” (as written by the best known Nambikwara expert David Price). Only after a demographic catastrophe, permanent encirclement and great losses of territory, several Nambikwara local groups coalesced and emerged as peoples while many other local groups perished in this genocide. In effect, the so-called Nambikwara never were ‘one people’. This study explores the ethnohistory of the name, fame and fate of three of these peoples — the Latundê, Sabanê and Sararé — and dedicates some special attention to language loss and maintenance.

© Edwin Reesink, 2010, 2019 - Cover picture: Mísia Lins Reesink - Illustrations: Edgar Roquette-Pinto

© Rozenberg Quarterly 2010, 2019 - Amsterdam - ISBN 978 90 3610 173 8

Isabella Marie Weber - The Peculiarities Of China's Economic Model

Isabella Weber – PERI Research Associate and Research Leader in China Studies; Assistant Professor of Economics

This is part of PERI's economist interview series, hosted by C.J. Polychroniou. The Series: <https://www.peri.umass.edu/peri-economist-interview-series>

[Read Isabella Weber's bio here.](#)

C.J. Polychroniou: How did you get into economics?

Isabella Maria Weber: I got into economics through my interest in politics, in particular global questions. I realized that the political is inherently economic and the economic inherently political. If we want to understand how we can work towards positive change politically, we have to understand the material foundations of our society. If we want to make sense of the major shifts in our global political system, we have to understand the long-term economic dynamics. Coming from this angle, economics for me must take the form of political economy.

CJP: What do you consider to be the main issue in your research?

IMW: The broad question that motivates my research is how we can make sense of the major changes in the global economy that are unfolding in front of our eyes – at a dramatically accelerated pace since the COVID-19 pandemic. Since the Industrial Revolution in the late 18th century, we have lived in a world of a

globalizing capitalist economic system, first under British than under U.S. hegemony. This phase is coming to a close with the gradual rise of China – not necessarily to one of dominance but to a more eye-level position. In my research, I pursue two related questions that aim to make a small contribution to this broad challenge: First, I have studied the intellectual foundations behind China's economic reforms that set the country on the path of its current ascent. Second, I am leading a [research project](#) in which we examine the long-term evolution of global export patterns across the last and present era of globalization. The aim here is to understand path dependency and path defiance in the global division of labor. This theme grew out of earlier work on the US-China trade imbalance. In a third strand of my research, I have been investigating foundational questions of the nature of money and the driving forces of international trade for the purpose of placing my work on firmer theoretical grounds.

CJP: Why did you choose to specialize on the Chinese economy?

IMW: I am answering your questions as we watch the global economy collapse under the threat of COVID-19. There is no question that the political and economic power relations between the U.S. and China are changing. Many people in the U.S. and Europe alike are reacting to this uncertain dynamic with fear and, unfortunately, with increasingly racist, anti-Chinese sentiments. In order to work toward a peaceful navigation of the deep structural changes in the world economy, I believe that there is an urgent need for a better understanding of the logic of China's political economy. Instead of measuring China's system against the European or American experiences or some standard economics model, we need to study China's path on its own grounds, while taking into account at the same time its global connectedness. I have specialized in the Chinese economy for the very purpose of making some kind of a contribution to this project.

CJP: How real is the so-called Chinese economic miracle?

IMW: The Oxford English Dictionary defines a "miracle" as a "marvelous event not ascribable to human power." China's economic development of the last four decades is certainly astonishing and as such marvelous. But it is by no means the result of some overnight wonder created by supernatural agency or luck. According to Maddison estimates of 2001, China accounted for about one third of the world's GDP in 1850. Its share had fallen to below 5 percent in 1950, when China was one of the poorest countries in the world. Today China is responsible

for about a fifth of the world's GDP. These are rough measures, but the trend is obvious. China's Communist revolution was about much higher aspirations than economic development. But it was clear from the beginning that industrialization and higher living standards were core requirements. Of course, China gave up long ago on Mao's vision of revolution. But the pursuit of economic progress has continued across dramatically different political phases since 1949. China's gradual return to a more prominent position in the world economy is not the result of a miracle, but of decades of hard work and heterodox economic policymaking. In a forthcoming book of mine, I argue that China's economic leaders learned key lessons from the history of economic warfare in the 1930s and 1940s. At the heart of this strategy is the articulation of clear broad goals which are being pursued by flexibly utilizing prevailing economic dynamics and structures.

CJP: How did China manage to liberalize its economy while avoiding shock therapy, which is pretty much what happened in virtually all transition economies in Eastern Europe, Russia, and Latin America?

IMW: We often imagine of China's gradual economic reforms as having been without an alternative. In fact, the 1980s marked a crossroads in the recent history of China and of global capitalism, as I show in my forthcoming book "How China Escaped Shock Therapy." China too had very concrete plans for far-ranging overnight liberalizations. Had China implemented the policy of "shock therapy," it would most likely have generated the same devastating results that we have observed elsewhere, but on a much larger scale. China would have mirrored Russia's fall, but starting from a much lower level.

The basic premise of shock therapy is that all institutions of direct state control over the economy must be destroyed to make space for the market. Instead, China pursued a strategy of market creation that utilized the institutions of the planned economy. It kept the core of the planned industrial economy working, while transforming the old institutions into market players by first allowing for market activities on the margins. This strategy is manifested in the dual-track price system. Under this system, state-owned enterprises and farmers had to deliver the state-set quotas at a state-set price, but if they managed to produce more, they could market their surplus at market prices. In this way, China's economy was gradually marketized under active bureaucratic guidance by reorienting its core economic institutions from the plan to the market. Non-

essentials were liberalized first. Surpluses as well as sectors producing non-basic goods were non-essentials. They could be completely marketized without immediately endangering the stability of the whole system. Yet, the marketization of these non-essential areas unleashed a dynamic that fundamentally transformed the whole political economy, including its core.[\[1\]](#) As a result of this strategy, China kept much closer control over core sectors of the economy, such as energy, steel, finance and infrastructure. This has allowed China to respond in a fine-grained and targeted way to the 2008 global financial crisis, and to the current economic collapse in light of COVID-19.

CJP: Could/should the Chinese model be emulated by other developing countries?

IMW: China had a very different starting point from most other developing countries today. From a *longue durée* perspective, China could build on a very long history of bureaucratic market creation and participation. Tools derived from the statecraft of playing the market were utilized during the revolutionary struggles and again in the reform era. Considering the more immediate context, the Mao era had laid strong foundations for China's take off in terms of education, literacy, public health and basic industrialization. Most developing countries do not have those preconditions. It would therefore not make sense to simply copy China's model. But there is a deeper reason for not copying China's model that emerges from China's own experience. It is extremely important to realize that China, too, did not simply copy foreign models. Chinese researchers and officials, in collaboration with international partners, studied carefully the experience of various other countries and drew lessons for the country's own specific situation, adapting the insights to its concrete conditions, often with major problems in the process. This approach of careful study of the prevailing local condition and adaptation of foreign experiences is what other developing countries can learn from China. But there is no panacea that works for all. The Beijing Model should not replace the Washington Consensus. The lesson is that there is no easy universal solution, no policy package that can fix it all.

CJP: What's your view on Trump's trade war with China? More generally, do you think the Chinese economy poses threats to the U.S. economy and other countries' economies? If so, should they do anything about it?

IMW: I think that the trade war is an extremely dangerous policy. If any further

proof was needed – and I don't think there is, COVID-19 is demonstrating in a morbid fashion just how closely integrated the world is with China, and vice versa. In the 1980s China retreated from its revolutionary ambitions and embarked on a path of reform using its state capacity to reintegrate into the global market. Since the 1990s, we have been living through a second peak of globalization in modern times. The last globalization ended with the First World War. The present one is collapsing as I am writing. In such a situation, we need international collaboration, not war of any kind. I don't think the Chinese economy, taken by itself, poses a threat to the U.S. or to other countries. Crises of this historical moment don't have a nationality; they lie in the nature of the global system. The real threat results from the exploitation of this crisis by nationalists and racists. To confront this threat, we have to improve our understanding of China, instead of feeding into scapegoat narratives.

Reference:

[1] I spell this out in greater detail in this interview:
<https://www.peri.umass.edu/economists/isabella/item/1206-the-making-of-china-s-economic-reforms>

Igor Cornelissen - Mijn opa rookte ook een pijp

Waar is Hans Brusse gebleven? Wat is er geworden van de flamboyante uitgeverszoon die als spion werkte voor de geheime dienst van de Sovjet-Unie? Het zijn vragen die Igor Cornelissen, voormalig redacteur bij *Vrij Nederland*, al decennia lang bezighouden.

In zijn boek *De GPOe op de Overtoom* (1989), wist Cornelissen nauwgezet het vooroorlogse spionagenetwerk van de Sovjet-Unie in Nederland in kaart te brengen. Maar vooral probeerde hij duidelijkheid te krijgen in de zaak van de moord op de afvallige Sovjetspion Ignace Reiss. In het schemergebied van dit spionagenetwerk dook de naam Hans Brusse (1913-?) voor het eerst op. In 1941 zou Brusse opdracht hebben gekregen de naar de VS overgelopen Sovjetspion Walter Krivitsky te vermoorden. Krivitsky werd dood aangetroffen in een hotelkamer in Washington. Het leek op zelfmoord. Of werd hij toch vermoord? Dat Brusse op dat moment in Washington was, is zeker. Sindsdien ontbreekt van hem ieder spoor.

Archieven

Brusse figureert ook in het onlangs verschenen *Mijn opa rookte ook een pijp*, het nieuwste deel memoires van Igor Cornelissen. Graag had hij het mysterie van Brusse's verdwijning willen oplossen, zo schrijft hij. Maar personen die hij ooit over de zaak sprak, konden of wilden niets loslaten. Anderen die hij had willen interviewen waren inmiddels overleden. Archieven waarin mogelijk een aanwijzing te vinden is, zoals dat van de Binnenlandse Veiligheidsdienst (de huidige AIVD), of bepaalde archieven in Moskou, blijven potdicht.

Zoiets knaagt aan Igor Cornelissen. Maar, typerend voor hem is dat een onderzoek naar een zaak of persoon nooit is afgesloten. Er kunnen altijd nieuwe feiten boven water komen. Onbekende brieven kunnen opduiken, een archief blijkt ineens wel toegankelijk, dagboeknotities worden openbaar of juist die ene ontbrekende foto wordt teruggevonden.

Interbellum

Eigenlijk is Igor Cornelissen sinds hij in 1996 vertrok bij *Vrij Nederland* altijd dat blijven doen wat hij altijd gedaan heeft. Hij schrijft: 'Ik bleef in mijn oude en enige beroep hangen dat ik met plezier en aanhoudende nieuwsgierigheid beoefende: de journalistiek en het schrijven van boeken. Op pad gaan, dingen uitzoeken die je interesseren en ze dan opschrijven. Wel altijd in de hoop dat er lezers zijn die ook geboeid raken.'

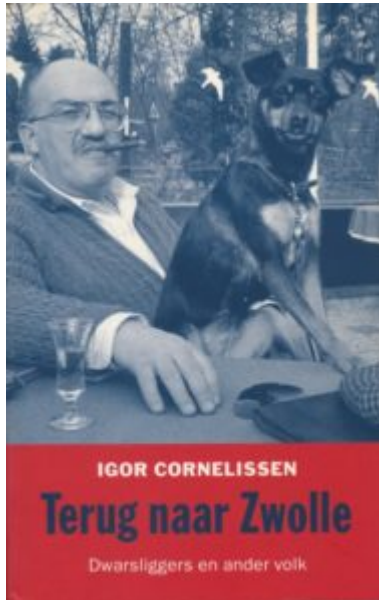
Bij *Vrij Nederland* was Oost Europa onder meer zijn specialiteit. Maar hij had en heeft vaak meer oog voor personen en feiten die verscholen zijn in de marges van de geschiedenis, bij voorkeur in het interbellum. Graag verdiept hij zich in onbekende politieke randfiguren of vergeten linkse politici uit die periode, en hij mag graag, zoals hij zelf ooit stelde 'knabbelen aan de laatste restanten van de Tweede Wereldoorlog'.

Daarvan getuigen niet alleen zijn eerdere delen memoires – het eerste deel *Van Zwolle tot Brest-Litowsk* verscheen in 1983 – maar ook zijn biografieën van CPN-leider Paul de Groot, de Poolse oplichter Siegfried Wreszynski of van communist Joop Zwart, 'de geheimzinnigste man van Nederland', die uiteindelijk 'perschef' werd van de weduwe Rost van Tonningen.

Voetnoten

In zijn delen memoires laveert hij heen en weer tussen eigen belevenissen, anekdotes en herinneringen. Vergeten jazzmusici, archiefonderzoek, reizen naar het Oostblok, een bezoek aan Praag of Boedapest, uitgevers, Joods Zwolle, het kan allemaal aan de orde komen. Hij rolt associatief van het ene verhaal in het andere en springt daarbij heen en weer in de tijd. Op die manier ontstaat een informatieve opeenvolging van curieuze voetnoten bij gebeurtenissen en personen die buiten het bestek van de geschiedenisboekjes vallen. Zo keert ook Joop Zwart terug in dit boek. Want Cornelissen blijft zitten met de vraag of Joop Zwart gedurende zijn tijd bij de Internationale Brigades, tijdens de Spaanse Burgeroorlog, nu wel of niet George Orwell daar heeft ontmoet.

Gemopper

Terug naar Zwolle (2000) was de titel van het derde deel van zijn memoires. Hij woont sinds 1976 weer in Zwolle, in hetzelfde huis waar hij werd geboren. In dit nieuwste boek kijkt hij terug op zijn eigen werk als auteur, haalt hij herinneringen op aan zijn jeugd, zijn Joodse voorouders, jazz, vrienden, café's en antiquariaten. Soms gaat dat samen met gemopper op hedendaagse verschijnselen: ontleding bij de jeugd, harde popmuziek in café's, boekwinkels met koffiehokjes of stadsbestuurders die Zwolle zo nodig 'op de kaart' willen zetten. Dat wil overigens niet zeggen dat hij beweert dat vroeger alles beter was, maar anders was het zeer zeker. Hij blikt nu eenmaal graag terug op het verleden. Niet met verbittering, niet in de vorm van platte nostalgie of met heimwee naar betere tijden, maar wel met enige weemoed.

Auschwitz

Over zijn Joodse wortels en de nagenoeg verdwenen Joodse gemeenschap in Zwolle schreef hij al eerder. Met andere herinneringen en familie verhalen worden deze nu aangevuld. Zoals het verhaal over zijn grootvader Izak Os, die nog voor de SDAP in de gemeenteraad had gezeten. In 1943 werd hij, chronisch ziek, samen met zijn vrouw weggevoerd naar Sobibor. Toen hij op een brancard vanuit huis de straat werd opgedragen, riep hij nog 'Leve de vrijheid'. Cornelissen is erbij wanneer voor het echtpaar Os-Spits in Zwolle twee Stolpersteine worden aangebracht.

Ontroerend is het gedeelte over Claartje, een nicht van zijn moeder. De jonge vrouw keerde na het einde van de oorlog volledig verzwakt terug in Zwolle. Over haar verblijf in Auschwitz werd niet veel gesproken. Ze is één van de acht overlevenden van de 1200 mensen die met het voorlaatste transport uit Westerbork vertrokken. Cornelissen herinnert zich uit zijn jeugd nog de verrukkelijke gebraden runderlappen die ze klaarmaakte. Later werd pas bekend dat Claartje vanuit Auschwitz tegen het einde van de oorlog was overgebracht naar een provincieplaats in het noorden van Tsjecho-Slowakije. Daar werd ze als dwangarbeidster in een munitiefabriek tewerkgesteld. Wanneer Cornelissen in die omgeving op vakantie is en ernaar informeert, blijken de loodsen waar Claartje werkte er nog te staan: mistroostige overblijfselen van een gruwelijk

verleden.

Spionage

Boeiend zijn de gedeeltes waarin Cornelissen beschrijft hoe sommige van zijn eerdere boeken tot stand kwamen en hij uitlegt waarom enkele boeken er niet kwamen. Voor *Tussen Lenin en Lucebert* (2018), zijn boek over Mathilde Visser, de gefortuneerde communiste en kunstcritica die tijdens haar leven grote bedragen van haar vermogen doneerde aan de CPN, kon hij over voldoende materiaal beschikken. Onder meer dankzij brieven uit het familiearchief en interviews met personen die haar hebben gekend.

Graag had hij zich verder verdiept in het leven van de mysterieuze zenuwarts Hans Grelinger (1908-1985), die voor de oorlog deel uitmaakte van het door de Sovjet-Unie opgebouwde spionagenetwerk in Nederland. Cornelissen kwam de naam voor het eerst tegen tijdens zijn onderzoek voor zijn boek *De GPOe op de Overtoom*. Een netwerk waar ook Henri Pieck (broer van Anton Pieck) en de beeldhouwer Hildo Krop deel van uitmaakten. Grelinger was antroposoof, psychiater, getrouwd en homoseksueel. Veel zoekwerk leverde wel gegevens over Grelinger op, maar te weinig voor een coherent verhaal. Jammer, want de pagina's over

Grelinger doen verlangen naar meer.

Knipselarchief

Aan de basis van veel van onderzoeken van Cornelissen ligt zijn inmiddels tot meer dan tweeduizend mappen uitgedijde archief. Met een fervente gedrevenheid houdt hij al enkele decennia een knipselarchief bij, aangevuld met brieven, foto's, tijdschriften, boeken en brochures. Met dit archief logenstraft hij diegenen die beweren dat 'alles wel op internet te vinden is'. Menig historicus en auteur wist inmiddels de weg naar Cornelissen te vinden. Graag stelt hij zijn archief aan hen ter inzage beschikbaar. Hij kan het echter niet nalaten in dit verband meerdere malen een tik uit te delen aan Max Pam, die ooit beweerde dat 'het archief van Cornelissen niets interessants bevat'.

Nadat hij bij *Vrij Nederland* was vertrokken, schreef hij nog enkele jaren een wekelijkse rubriek in *Het Parool*, totdat die door toenmalig hoofdredacteur Matthijs van Nieuwkerk werd geschrapt. Tegenwoordig heeft hij een vaste

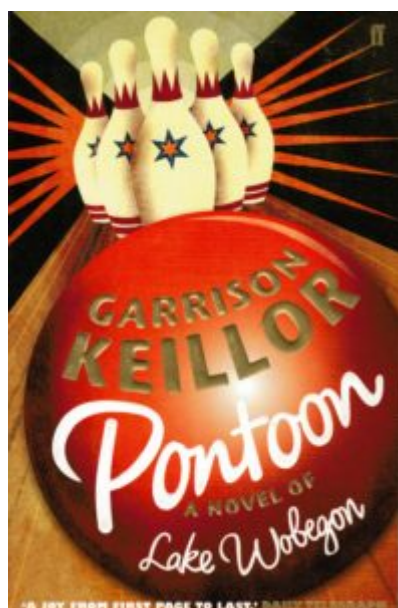
rubriek, getiteld Bijvangst, in het anarchistische tijdschrift *De AS*, waarin hij schrijft over vergeten figuren uit de linkse beweging.

Cornelissen zegt dat *Mijn opa rookte ook een pijp* zijn laatste deel memoires is. Hopelijk is dit niet zijn laatste boek. Want dan zouden we van de bijzondere resultaten van zijn belangstelling en onderzoeken verstoken blijven.

Igor Cornelissen, *Mijn opa rookte ook een pijp*

Just Publishers 2020, ISBN 9789089755292, € 24,50

Utopia en omstreken: imaginaire gebieden

Behalve fictieve personen, zoals Anton Steenwijk en Josef K., David Copperfield en Nathan Sid, heeft de literatuur ook fictieve steden en landen opgeleverd. Lewis Carroll liet Alice haar avonturen beleven in Wonderland, Jonathan Swift stuurde Lemuel Gulliver in *Gulliver's Travels* (1726) onder meer naar Lilliput, Brobdingnag, Lagado, Glubbdubrib en Houyhnhnmland.

J.R.R. Tolkien creëerde voor de *In de ban van de ring*-cyclus (1954-1955) zelfs een hele mythologie, inclusief landkaarten en taal, rond Middle-earth. Dat leverde welluidende namen op als Esgalduin, Nanduhirion,

Angrenost en Nimrodel.

En zoals sommige fictieve personages, zoals de Jan en Erik in het werk van Wolkers, de Gerard in dat van Reve en de Maarten in dat van 't Hart, dicht in de buurt van het levende voorbeeld blijven, zo is in sommige van die fictieve gebieden zonder veel moeite de woonomgeving van de auteur te herkennen.

De Amerikaanse schrijver William Faulkner, geboren in de zuidelijke staat

Mississippi, situeert een deel van zijn romans in het niet-bestaande Yoknapatawpha County, een streek in het noorden van Mississippi. En het Lahringen uit Vestdijks Anton Wachter-romans ligt wel erg dicht bij het Harlingen waar de schrijver geboren werd.

Maar een groot deel van die steden, streken en landen zijn speciaal voor het literaire werk bedacht en in het register van niet één atlas terug te vinden. Nou, drie dan: in de Amerikaanse *Dictionary of Imaginary Places* (1980), in Umberto Eco's *De geschiedenis van imaginaire landen en plaatsen* (2013) en in de Atlas van imaginaire landen (2016) van Dominique Lanni.

The Shangri-Las

Het aardige is dat die bedachte plaatsen soms een eigen leven zijn gaan leiden. Een mooi voorbeeld daarvan is Shangri-La, de lusthof in de roman *Lost horizon* (1933) van de Engelse schrijver James Hilton. Shangri-La, dat vermoedelijk ergens in Tibet ligt, is synoniem geworden met 'paradijselijk oord' en liet in die betekenis veel sporen na in de popmuziek. In de jaren vijftig ontstond in Amerika de meisjesgroep The Shangri-Las, die, behalve om hun suikerspinkapsels en zuurstokkleurige strechtbroeken, bekend werden met o.a. *Remember (walking in the sand)* en *I can never go home anymore*. The Kinks hadden in 1969 een hit met *Shangri-La*, de Nederlandse Elvis Presley, Jack Jersey, zette het bijna onuitspreekbare *Sri Lanka, My Shangri-La* op de plaat en in 1988 vertegenwoordigde Gerard Joling ons land op het Eurovisie Songfestival met *Ik wil terug naar Shangri-La*.

En om in de popmuziek te blijven: Xanadu, dat in 1968 de kleurrijke Britse groep Dave Dee, Dozy, Beaky, Mick & Titch inspireerde tot *The legend of Xanadu* en in 1980 een hit opleverde voor Olivia Newton-John, stamt uit het (onvoltooid gebleven) gedicht 'Kubla Khan' van de Engelse poëet Samuel Taylor Coleridge

(1772-1834), waarvan de eerste regels luiden: In Xanadu did Kubla Khan a stately pleasure-dome decree. Het moet waarschijnlijk in China gezocht worden, niet ver van Shangri-La. En ook het enorme landhuis van Charles Foster Kane in de film *Citizen Kane* (1941) van Orson Welles heet Xanadu.

Een vervolg van geheel andere orde kreeg Thule. Dat is de naam die in de klassieke oudheid gegeven werd aan een eiland dat zes dagen zeilen ten noorden van Schotland heette te liggen en dat als het einde van de wereld beschouwd werd. Sommige schrijvers zagen IJsland er voor aan, andere Shetland of zelfs de kust van Noorwegen. Het werd vooral bekend in de uitdrukking Ultima Thule – ‘het einde van de wereld’ – en komt in die zin al voor bij de Romeinse schrijvers Virgilius en Seneca.

In navolging van chemische elementen als berkelium en ytterbium, die hun naam kregen van de plaats waar ze gevormd werden (respectievelijk Berkeley in Californië en Ytterby in Zweden), dankt thulium zijn naam aan Thule. Het moet het enige chemische element zijn dat naar een niet-bestaande plaats vernoemd is, al gebiedt de volledigheid te wijzen op het element thorium, genoemd naar een fictieve figuur, de Germaanse dondergod Thor.

Het bekendste literaire land is waarschijnlijk *Utopia* (1516), het droomeiland uit het gelijknamige werk van Thomas More waar de ideale maatschappij zetelt. De naam is opgebouwd uit twee Griekse woorden, *ou* (niet) en *topos* (plaats), en kan dus vertaald worden met ‘Nergensland’. Het is niet alleen het bekendste, ook het invloedrijkste. Utopia komt ook voor in andere literaire werken – in Rabelais’ *Gargantua en Pantagruel* (1532-1564), bijvoorbeeld, waarin de laatste van deze twee reuzen het eiland bezoekt – en heeft een heuse utopische stroming in de literatuur op gang gebracht, met alle namen van dien. Daaronder valt Shangri-La, alsook het Oceana uit James Harringtons *The Commonwealth of Oceana* (1656) en het *Macaria* (letterlijk: Zaligland) van de Duitser Caspar Stiblinus.

Maar er ontstond ook een stroming tegen al dat idealisme, en zo ontstond het begrip ‘distopia’.

Zo’n anti-utopia werd onder meer uitgewerkt door Samuel Butler, die zijn visie op

de zorgenvrije gemeenschap geeft in *Erewhon* (1872), een anagram van *nowhere*. En ene E. Callenbach publiceerde in 1975 *Ecotopia*, waarin de overindustrialisatie van onze maatschappij wordt bekritiseerd (eco stamt van het Griekse *oikos* - 'huis(gezin), familie' - en komt tegenwoordig veel voor in samenstellingen die op het milieu betrekking hebben, zoals ecosysteem en ecotax).

Ook in de Nederlandse letteren zijn fictieve plaatsen geschapen. De Zwolse chirurgijn Hendrik Smeeks beschreef een imaginaire reis in *Beschryvinge van het Magtig Koninkryk Krinke Kesmes* (1708). Mooi zijn ook de twee namen in Simon Stijls toneelstuk *De Torenbouw van het Vlek Brikkekiks in het landschap Batrachia* (1787), een satire op de aanhouding van prinses Wilhelmina bij Goejanverwellesluis in dat jaar. Batrachia betekent 'Kikkerland' en in die context is Brikkekiks te interpreteren als kikkergeekwaak.

A handwritten note in Dutch, written in cursive. The text reads: "Brikkekiks (niet Maja naam van de groeten, Tweet mij, immer t.t. Jean Pierre, geleerde te Gromsk)".

De strijd tussen patriotten en orangisten speelde een rol in *Reize door het Aapenland* (1788), dat op naam staat van J.A. Schasz, M.D. Het is, net als

bijvoorbeeld *Gulliver's Travels*, een satirisch imaginair reisverhaal, een genre dat hem blijkbaar goed beviel, want hij schreef ook *Reize door het Wonderland* (1780) en *Reize door het Land der Vrijwillige Slaaven* (1790).

Belcampo geeft een beeld van de wereld in het jaar 12.000 in zijn verhaal *Voorland* (1935), maar de aardigste in het Nederlands komen van de dichter Jean Pierre Rawie. Die woont in Groningen, maar hij wil daar in de datering van zijn brieven nog wel eens op variëren. In het door Boudewijn Buch samengestelde promotieboekje *Buch Boeket 1* begint een brief van Rawie aan zijn uitgever met 'Gromsk II IX MCMLXXXV'. Later verstuurde hij ook wel brieven vanuit Groomsbury, waarin behalve Groningen ook Bloomsbury doorklinkt, de kunstenaarswijk in Londen waaraan de Bloomsbury-groep rond Virginia en Leonard Woolf en Lytton Strachey haar naam ontleent.

Mijn persoonlijke voorkeur gaat uit naar Lake Wobegon, het bescheiden plaatsje - *smalltown* in het Amerikaans - in de Amerikaanse staat Minnesota waar Garrison Keillor zijn *Lake Wobegon Days* (1985) gesitueerd heeft. Niet alleen omdat ik het persoonlijk bezocht heb (wat bij mijn weten de enige keer geweest is, dat ik in een fictief gebied liep), maar ook omdat er zo'n mooie vertaling van bestaat. In het Wobegon-meer waarnaar het dorp is genoemd, is zonder veel moeite de uitdrukking *wo(e)begone* te herkennen: treurig, somber, naargeestig, getroffen,

bezocht.

Omdat Lake Wobegon niet ver onder de grens met het tweetalige Canada ligt, heeft het ook een Franse naam. Onder verwijzing naar Lac Majeur staat het neerslachtige oord ook bekend als Lac Malheur.

—

Robert-Henk Zuidinga (1949) studeerde Nederlandse en Engelse Moderne Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam. Hij schrijft over literatuur, taal- en bij uitzondering - over film.

De drie delen *Dit staat er* bevatten de, volgens zijn eigen omschrijving, journalistieke nalatenschap van Zuidinga. De boeken zijn in eigen beheer uitgegeven. Belangstelling? Stuur een berichtje naar: info@rozenbergquarterly.com- wij sturen uw bericht door naar de auteur.

Dit staat er I. Columns over taal en literatuur. Haarlem 2016. ISBN 9789492563040

Dit staat er II, Artikelen en interviews over literatuur. Haarlem 2017. ISBN 9789492563248

Dit staat er III. Bijnamen en Nederlied. Buitenlied en film, Haarlem 2019. ISBN 9789492563637

Elif Shafak - Zo houd je moed in een tijd van verdeeldheid

Elif Shafak - Ills.: Joseph
Sassoon Semah

Hoe kunnen we hoop, vertrouwen en geloof in een betere wereld voeden in een wereld die voelt alsof-ie op instorten staat, waar ontgoocheling en verbijstering heerst en we niet worden gehoord? Door de pandemie maken we nu een betekenis-crisis mee: fundamentele concepten moeten worden geherdefinieerd. De democratie is veel fragieler dan we dachten: ze is een delicaat ecosysteem van checks-and-balances dat voortdurend voeding en verzorging behoeft, aldus Elif Shafak.

Elif Shafak gelooft in de kracht van verhalen om te laten zien hoe democratie, tolerantie en vooruitgang door schrijven kunnen worden gevoed. Zij is geboren in Frankrijk, groeide op in Turkije, Spanje en de Verenigde Staten, en is nu staatsburger van het Verenigd Koninkrijk, maar leeft vooral in 'Verhalenland'.

Als romanschrijfster voelt ze zich aangetrokken door verhalen en door stiltes. Haar aandacht is vooral gefocust op de 'periferie', de gemarginaliseerde, achtergestelde, rechteloze en gecensureerde stemmen. En op taboes: politieke, culturele en gendertaboes, want als we niet luisteren naar afwijkende meningen, stoppen we met leren.

Groepsdenken of sociale mediabubbels voeden en versterken de herhaling. Daarom moeten we blijven bewegen, intellectuele nomaden worden, tijd doorbrengen aan de randen van de samenleving.

De mensen zijn ontgoocheld doordat hun stem niet wordt gehoord, worden geconfronteerd met een politiek systeem dat bestaat uit marketingsteksten, een

financiële markt die wordt gedreven door hebzucht en winst, recente gebeurtenissen die niet meer verlopen op de lineaire progressieve manier zoals eerder. Mensen zijn verbijsterd doordat kunstmatige intelligentie en data steeds meer invloed krijgen, zonder dat gewacht wordt totdat het menselijk verstand het kan bevatten. Wat rest is een grote leegte, een onzeker bestaan en een onbekend en onvoorspelbaar begin, waar we helemaal alleen zijn, zonder dat we deel uit maken van een collectief. We zijn ongerust over de toestand van de wereld, en onze plaats daarin, of juist gebrek aan een eigen plaats. We hebben een voortdurende onrust, een existentiële angst, we zijn kwetsbaar. We zijn bezorgd en boos. Hoe kunnen we die individuele en collectieve woede omzetten in een positieve kracht en betrokken zijn? En niet apathisch zijn waardoor we geïsoleerd raken.

Het staat voor Elif Shafak vast dat we niet kunnen terugkeren naar de situatie van voor de pandemie. We hebben de keuze tussen het nationalisme, de 'eigen volk eerst'-benadering of de weg naar internationale communicatie en samenwerking. De keuze is afhankelijk van economische en politieke factoren, maar ook van het debat over identiteit. Hoe we onze identiteit benaderen zal onze volgende stappen bepalen, aldus Shafak. Zij definieert zichzelf als een wereldburger, een universele ziel, burger van de hele mensheid. We moeten allemaal geëngageerde, betrokken burgers worden. Verhalen kunnen ons daarbij helpen, ze leveren een genuanceerder, reflectievere manier om te beschouwen, ervaren, voelen en herinneren. Ze geven inzicht in de complexiteit en rijkdom van identiteiten, en van de schade die we aanrichten als we die proberen te reduceren tot één enkel definiërend kenmerk. Verhalen hebben een herscheppende kracht om 'mensen samen te brengen, onze cognitieve horizon te verbreden, en langzaam maar zeker meer empathie en wijsheid te ontwikkelen'.

Elif Shafak - *Zo houd je moed in een tijd van verdeeldheid*. Uitgeverij Nieuw Amsterdam, 2020. 96 pag. ISBN9789046828151

Elif Shafak schrijft in het Engels en Turks. Haar werk is in vijftig talen vertaald en won diverse internationale prijzen.

Elif Shafak - The revolutionary power of diverse thought

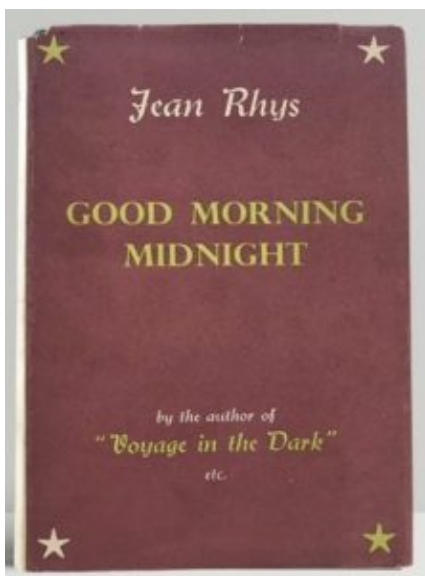
"From populist demagogues, we will learn the indispensability of democracy," says novelist Elif Shafak. "From isolationists, we will learn the need for global

solidarity. And from tribalists, we will learn the beauty of cosmopolitanism” A native of Turkey, Shafak has experienced firsthand the devastation that a loss of diversity can bring — and she knows the revolutionary power of plurality in response to authoritarianism. In this passionate, personal talk, she reminds us that there are no binaries, in politics, emotions and our identities. “One should never, ever remain silent for fear of complexity,” Shafak says.

Check out more TED Talks: <http://www.ted.com>

Linda Bouws - St. Metropool Internationale Kunstprojecten

Wat moet ik ermede? Over opvallende boektitels

*Jean Rhys - Good Morning
Midnight - First UK edition
1939*

Een van de mooiste titels in mijn boekenkast vind ik *Good Morning, Midnight* (1939), een kleine roman van de Engelse schrijfster Jean Rhys (1890-1979). Die titel is de beginregel van een gedicht uit 1862 van de Amerikaanse dichteres

Emily Dickinson (1830-1886):

Good Morning - Midnight -
I'm coming Home -
Day - got tired of Me -
How could I - of Him?

Sunshine was a sweet place -
I liked to stay -
But Morn - didn't want me - Now -
So - Goodnight - Day!
I can look - can't I -

When the East is Red?
The Hills - have a way - then
That puts the Heart - abroad

You - are not so fair - Midnight -
I chose - Day -
But - please take a little Girl -
He turned away!

Ook in de Nederlandse letteren zijn titels te vinden die ontleend zijn aan poëzie en proza, en vaak niet van werk van de minsten. Zo is de roman *Wie nu geen huis heeft* (1974) van Maartje Luccioni een ondubbelzinnige verwijzing naar het gedicht 'Herbsttag' van Rainer Maria Rilke, waarvan de laatste vijf van de twaalf regels luiden:

Wer jetzt kein Haus hat, baut sich keines mehr.
Wer jetzt allein ist, wird es lange bleiben,
wird wachen, lesen, lange Briefe schreiben
und wird in den Alleen hin und her
unruhig wandern, wenn die Blätter treiben.

Ischa Meijers *Brief aan mijn moeder* zou niet zo geheten hebben zonder Kafka's *Brief an den Vater* (1919) en Doeschka Meijsings roman *Vuur en zijde* (1992) niet zo, als H. Marsmans 'Paradise Regained' niet was begonnen met

De zon en de zee springen bliksemend open:

waaiers van vuur en zij;
langs blauwe bergen van de morgen
scheert de wind als een antilope
voorbij.

Renate Rubinstein was voor de titel van haar in 1970 verschenen bundel *Hedendaags feminisme* schatplichtig aan Carry van Bruggens *Hedendaags Fetisjisme* (1925), dat, al doet de titel misschien anders vermoeden, essays over taal bevat. En voor de bloemlezingen met humoristisch proza die ikzelf samenstelde onder de titel *Licht Letterland* ben ik natuurlijk dank verschuldigd aan *Tjeempie! of Liesje in Luilletterland* (1968) van Remco Campert of, zoals de eerste uitgave vermeldde, Remko Kampert.

Misschien het mooiste, maar in elk geval waarschijnlijk het bekendste voorbeeld in het Nederlands taalgebied is de titel van Gerard Kornelis van het Reves tweede brievenbundel *Nader tot U* (1969). Het bevat, na vijf brieven, dertig gedichten, bijeengebracht als 'Nader tot U (Geestelijke Liederen)'. Het op twee na laatste daarvan is

Herkenning

Nu weet ik, wie gij zijt,
de Jongen die ik eenzaam zag te Woudsend en daarna,
nog op dezelfde dag, in een kafee te Heeg.
Ik hoor mijn Moeders stem.
O Dood, die waarheid zijt: nader tot U.

Die laatste drie woorden zijn de vertaling van een geestelijk lied (in het Engels zo kort en krachtig hymn geheten) van de Engelse dichteres Sarah Flower Adams (1805-1848). Het eerste van de vier coupletten luidt:

Nearer, my God, to Thee,
Nearer to Thee!
E'en tho' it be a cross
That raiseth me,
Still all my song shall be,
Nearer, my God, to Thee,
Nearer to Thee!

Het gezang kreeg de opmerkelijke reputatie dat het gespeeld werd door het scheepsorkest tijdens de ondergang van de Titanic in de nacht van 14 april 1912. Hoewel dat toepasselijk geweest zou zijn, is het feitelijk juist dat de laatste nummers 'Great big beautiful doll' en 'Alexander's ragtime band' waren, en nog aannemelijker is dat het orkest dat niet tot aan het ten ondergaan heeft volgehouden.

Niet alleen boeken laten zich vernoemen, ook literaire tijdschriften doen dat. 'De Revisor' is een verwijzing naar het toneelstuk met die naam (1836) van Nikolaj Gógol (waarvan de inhoud de verhaallijn vormde voor de Danny Kaye-film 'The Inspector General' en de André van Duin & Vanessa-film 'De Boezemvriend'). Het 'Nieuw Wereldtijdschrift' dankt uiteraard zijn naam aan het 'Algemeen Wereldtijdschrift', voluit het 'Algemeen Wereldtijdschrift voor financiën, handel, nijverheid, kunsten en wetenschappen', uit de romans *Lijmen - Het Been* (1923/'38) van Willem Elsschot.

Meer recentelijk verschenen dagboek aantekeningen van Jeroen Brouwers, onder de titel *Het is niets* (2007). Die heeft hij gevonden in de bundel *Oostersch III* van J.H. Leopold (1865- 1925), die vertaalde kwatrijnen van de Perzische astronoom-dichter Omar Khayyam bevat.

Het tweede kwatrijn luidt:

Gezien of niet de wereld, om het even: het is niets.
wat gij gehoord, gezegd hebt of geschreven: het is niets.
gereisd door de klimaten alle zeven: het is niets.
tot studie en bespiegelen thuisgebleven: het is niets.

Henk Romijn Meijer (1929-2008) greep voor een titel naar het Verzameld Werk van Vondel. Hij koos voor een roman, die algemeen gezien wordt als een sleutelroman over Adriaan Morriën, Vondels bekendste dichtregel: Oprechter trouw (2001). In de Gijsbrecht - voluit en officieel de *Gijsbreght van Aemstel* - uit 1637 richt de Rey van Burghzaten zich aan het eind van het vierde bedrijf tot Gijsbrechts vrouw Badeloch met de troostende woorden

Waer werd oprechter trouw
Dan tusschen man en vrouw
Ter wereld oit gevonden?
Twee zielen gloënde aen een gesmeed,

Of vast geschakelt en verbonden
In lief en leedt.

Gerrit Komrij creëerde er in *Onherstelbaar verbeterd* (1981), een bundel met pastiches en parodieën van bekende Nederlandse gedichten, een sterk verkorte versie van

Waar werd oprechter trouw
Dan tussen man en vrouw
Ter wereld ooit gevonden?

Bij de honden.

Een kenner van klassieke Nederlandse versregels was zeker Willem Frederik Hermans (1921-1995), althans te oordelen naar zijn titelkeuzes. De essaybundel *Houten leeuwen en leeuwen van goud* (1979), bijvoorbeeld, vond hij in het gedicht 'De leeuw' van Gerrit van de Linde Jzn., beter bekend onder zijn pseudoniem De Schoolmeester (1808-1858). Uit dat vers, met name populair vanwege de beginverzen - 'Een leeuw is eigenlijk iemand, Die bang is voor niemand' - stammen de regels

Gouden leeuwen en leeuwen van hout
Mitsgaders de Hollandse, worden heel oud,
Men ziet ze nog wel op uithangborden en schilden, doch zeldzaam in 't woud.

In hetzelfde jaar, 1979, verscheen *Ik draag geen helm met vederbos*. De titel is een regel van Lodewijk van Deyssel (1864-1952) (over wie Hermans in die bundel erg leuke dingen schrijft). Het volledige citaat is tevens het motto van het boek:

Ik draag geen helm met vederbos en de
stedelingen tooien hun straten niet
wanneer ik een stad betreed.

Ook Hermans roman *Uit talloos veel miljoenen* (1981) heeft een dichtregel als titel. Jakob Winkler Prins (1849-1907) schreef, onder veel meer, het sonnet

‘Overvloed’, dat pas in 1910, drie jaar na zijn dood, zou verschijnen in de postume bundel *Gedichten*, uitgegeven door de ‘Mij voor goede en goedkoope lectuur’. Uit dat klinkdicht leende Hermans een deel van een regel

De boomen hebben overvloed van blaren...
De wind komt aan in speelschen tuimeldraf
En schudt het bloemblad bij miljoenen af
En doet ze als scheepjes op de luchtzee varen.

Uit hauw en doos van orchidee en varen
Stuift wolk aan wolk van poeirig goudbruin kaf
Neer op den harden klinkerweg als graf...
Niets wordt er, niets, uit veel miljoenen paren.

De menschen hebben overvloed van woord
En groote steden overvloed van poenen,
En strenge heeren overvloed van koorden,

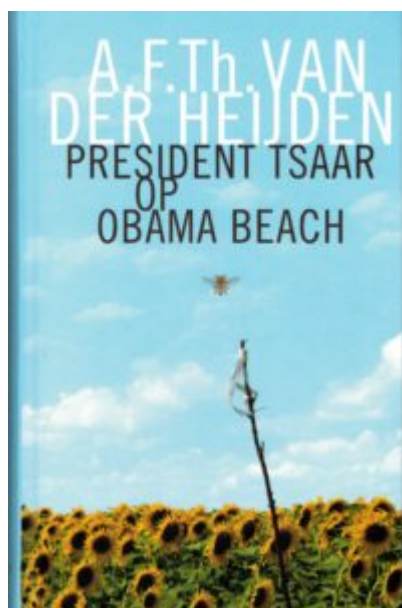
Verliefde kindren overvloed van zoenen,
En overvloed van bloemen waterboorden
Niets wordt er, niets, uit talloos veel miljoenen.

De meeste auteurs echter kiezen liever hun eigen titel. Dat is niet altijd een gelukkige greep.. Neem nu Olaf J. de Landell (1911-1980). Die hoort wat dat betreft tot de opmerkelijker figuren in de Nederlandse bibliotheek. Ik zeg met opzet ‘bibliotheek’ en niet ‘literatuur’, want zo goed als zijn werk vertegenwoordigd is in de openbare leeszaal, zo onvindbaar is zijn naam in encyclopedieën en de letterkundige handboeken. Daardoor blijven velen verstoken van de wetenschap dat achter dat wat Scandinavisch klinkende pseudoniem de naam Jan Bernard Wemmerslager van Sparwoude verborgen wordt.

Opmerkelijk is hij met name vanwege de titels die hij voor zijn romans bedacht. Want *Het klooster van de lichtgroene paters* en *De gouden navelstreng*, *Met hermelijn-stappen* en *De dief stelen* mogen op z’n minst opmerkelijk genoemd worden.

De boeken van De Landell, althans hun titels, zijn mij blijven boeien sinds ik daar als kind enkele exemplaren van in de boekenkast van mijn ouders zag staan. *Ave Eva* heb ik altijd gekunsteld gevonden en *De appels bloeien* valt in biologische

onwaarschijnlijkheid in het niet bij *Het bloeien van de porseleinboom*. Dat vormt, samen met *De kroon van de porseleinboom* en *De porseleinen spiegel*, de 'Porseleinboom trilogie', die als ondertitel *Kroniek van het geslacht Tacoma van Oenstra en hun familiebezit, de porseleinfabriek, beschreven van 1842-1968* heeft. Maar zelfs dat geheel, welhaast een novelle op zich, verbleekt bij De Landells zekerste greep: *De kantélen kantelen*. Verrassend maar wel gewaagd, Nederlands en toch verwarrend.

Het is maar weinigen gegeven in hun titel onbegrijpelijkheid en uitnodiging te verenigen: *Dood weermiddel* (1976) en *Ernstvuurwerk* (1978) van F.B. Hotz en *Zee geheel wit* (1984) van Dick Schouten horen tot de spaarzame voorbeelden uit de recente Nederlandse letteren.

Of het zou A.F.Th. van der Heijden moeten zijn, met titels als *Onder het plaveisel het moeras* (1996), *Drijfzand koloniseren* (2006), *Mim of De doorstoken globe* (2007), *President Tsaar op Obama Beach* (2016) en *Gedichten Gods of De vergrijpstuiver* (2014).

De gelukkigen die hun titels maar voor het uitzoeken hebben, zijn de schrijvers van griezelromans. Stephen King, 's werelds best verkopende auteur aller tijden, noemde een van zijn boeken met geniale eenvoud *It*, door zijn Nederlandse uitgever trefzeker vertaald met *Het*. Ook titels als *The Thing* en *The Fog* of *The Myst* roepen met hun combinatie van beknoptheid en vaagheid meer dreiging op dan een titel van tien woorden.

De vraag is aan welke voorwaarden een titel hoort te voldoen. Moet hij de belangstelling van een potentiële lezer(es) zien te grijpen of moet hij allereerst de lading dekken? Moet hij in zo min mogelijk woorden de inhoud zo volledig mogelijk weergeven of kunnen boek en titel volstrekt los van elkaar staan?

Gerard Reve heeft zich over boektitels uitgesproken in enkele brieven aan Ab Visser. Die zijn, onder de beloftevolle noemer 'Hoe je het moet doen', verschenen in *Het Lieve Leven* (1974). In de brief van 7/8 maart 1972 noteert Reve, in reactie op Vissers aankondiging dat diens nieuwe boek *Wat moet ik ermee* zal heten, 'allerlei (..) terzake de deugdelijkheid & ondeugdelijkheid van boektitels. Een titel moet het boek als een symbool, of in ieder geval als een samenvatting, vertolken, maar die samenvattende vertolking moet degene die de titel ziet of leest of hoort

lezen bovendien een aangename, tot kopen stimulerende gewaarwording geven. (..) Kijk, de schrijfster (of dichteres, of allebei, of geen van beide) Nel Noordzij, of misschien was het iemand anders, daar wil ik van af zijn, die publiceerde een boek of roman onder de titel: *Het kan me niet schelen*. Ik heb naderhand nooit meer van dat boek vernomen, behalve dat L.Th Lehmann het met niet meer dan drie woorden besprak: 'Mij ook niet. (w.g.) L.Th Lehmann.' (..) Nu wil jij een boek noemen: *Wat Moet ik Ermede?* Maar als jij het al niet weet, hoe moet de lezer er dan uitkomen? Negatieve titels zijn verkeerd (..).

Ik wil het nog veel sterker stellen: een slechte titel maakt het boek onleesbaar. Ik bedoel: je proeft wat op het menu staat, & niet wat er in werkelijkheid allemaal in zit. Een goed boek met een echt notoor slechte titel, dat wordt door die titel vrijwel ontoegankelijk. *De Avonden*, dat suggereert iets: wat zou je in die (vrije) tijd kunnen uitspoken? Maar *Werther Nieland*, dat koopt geen mens. *Op Weg Naar Het Einde* wederom wel, want de mensen denken op weg kom je van allerlei geils tegen, & kun je met je eigen of een ander zijn *einde* iets uitvreten. *Nader Tot U*, dat belooft ook een hoop. Wie is die *U*?

Nog een auteur met een weinig gelukkige hand van titels kiezen, is Theun de Vries (die door Reve, in een van die brieven aan Ab Visser, wegens kritiek op de houding van Reves vader in de Tweede Wereldoorlog als 'een ekzematies reptiel' omschreven wordt). Tot zijn, laten we zeggen, gewaagder constructies horen *De dood kwam met muziek* en *Het motet voor de kardinaal*, *De gesprenkelde vogel*, *Het wolfsgetij* of *De vrouweneter* en *Het zondagsbed*. Maar de titel waarmee hij zelfs de beste vondsten van De Landell benadert, is *Sla de wolven, herder (roman uit de Babylonische voortijd)*.

Blijkbaar onderkende De Vries of – wat waarschijnlijker is – zijn uitgever het probleem, want *Moergrobbe: een drieluik* werd omgedoopt tot het overigens nauwelijks verhelderender *Het raadselrijk: de roman van een schilder* en een roman over Vincent van Gogh met de pakkende titel *Ziet, een mens!* werd in het Van Gogh-jaar herdrukt als *Vincent in Den Haag*.

Doe uzelf een lol. Ga eens de planken van uw boekenkast langs en stel uw eigen top-vijf van vreselijke titels samen.

U zult nog verbaasd staan.

—

Robert-Henk Zuidinga (1949) studeerde Nederlandse en Engelse Moderne

Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam. Hij schrijft over literatuur, taal- en bij uitzondering – over film.

De drie delen *Dit staat er* bevatten de, volgens zijn eigen omschrijving, journalistieke nalatenschap van Zuidinga. De boeken zijn in eigen beheer uitgegeven. Belangstelling? Stuur een berichtje naar: info@rozenbergquarterly.com – wij sturen uw bericht door naar de auteur.

Dit staat er 1. Columns over taal en literatuur. Haarlem 2016. ISBN 9789492563040

Dit staat er II, Artikelen en interviews over literatuur. Haarlem 2017. ISBN 9789492563248

Dit staat er III. Bijnamen en Nederlied. Buitenlied en film, Haarlem 2019. ISBN 9789492563637